

Bonden på Rugaard. Simon Andersen Amager

Af forskningsbibliotekar Mogens Kragsig Jensen, Syddansk Universitetsbibliotek

I 1700-tallets landbosamfund var det usædvanligt, at hovedgårde blev erhvervet af lokale gårdfæstere eller deres sønner. Simon Andersen Amager (1751-1842) afveg fra normen, da han i 1780 sammen med sin svigerfar købte *Rugaard* på sin nordfynske hjemegn og drev ejendommen gennem hele 62 år. Artiklen introducerer til dette fynske eksempel på beskeden social mobilitet under Landboreformerne.

Bondesønnen fra Amager

Simon Andersen blev født den 9. april 1751 i landsbyen Amager, der ligger i Vigerslev Sogn i Odense Amt, som søn af Anders Nielsen (1706-1791), der var fæster af den store *Amagergård*.¹ Gården tilhørte tid-

ligere *Margaard*, men kom senere i Odense Latinske Skoles besiddelse og var dermed uden for den lokale godsstruktur. Familien var ikke overraskende også lokal: Moren, Berte Olufsdatter (1709-1776), var selv fra Amager, mens faren var fra en gård i Skaderod i samme sogn. Sønnen Simon blev sine forældres eneste barn.

Om Simons unge år haves ingen sikre efterretninger, men udelukkende tidligere meget levende familietraditioner, der dels beretter, at han som sin far var herskabskusk hos egnens adelige godsejere, dels lader ham rejse som studehandler til hertugdømmerne. Den første tradition skal have givet ham udsyn fra den lokale verden, og den anden derudover skabt økonomisk fundament for det senere køb af *Rugaard*.

Som født i et velstående bondemiljø fandt han sin kone i et jævnbyrdigt, men nok en anelse mere velstående lag, idet han i 1776 ægtede Kirsten Eriksdatter (1752-1822),² datter af gårdejer Erik Jørgensen (1713-1793) i Store Padesø i Haarslev Sogn. Da Simons mor døde samme år, må brylluppet have givet anledning til, at han da overtog fæstet af hjemmet i Amager. Sikkert vides det, at parret boede her ved deres første barns fødsel i 1777 og til langt op i 1780'erne.

Den 87-årige karakterfaste, og stadig åndsfriske, Simon Andersen Amager (1751-1842) i sine sidste år, malet under en af den fynske maler Dankvart Dreyers (1816-1852) mange ophold på Rugaard. Maleri af Dankvart Dreyer, 24.-26. september 1838. Foto gengivet fra Suzanne Ludvigsen: Maleren Dankvart Dreyer, 2008.

Svigerfaren, Erik Jørgensen, begyndte sin livsgering som fæster i Store Padesø,³ og dermed rytterbonde under *Rugaard*, hvor han var fæster fra 1736. Han købte senere gården til selveje. Han var også en innovativ bonde, der blandt andet udmærkede sig ved anlæggelse af en frugt- og humlehave på sin ejendom.⁴

Rugaard

Hovedgården *Rugaard*, centralt beliggende på den gamle nordlige landevej fra Odense til Middelfart, ligger sydligst i Veflinge Sogn og udgør sammen med *Elvedgaard* i nord sognets to hovedgårde. *Rugaard* kan dokumenteres fra 1398 og udgjorde frem til administrationsreformen i 1661 et kongeligt len med tilhørende bøndergods i Skovby Herred. Efter et halvt hundrede år som privat godsbesiddelse, blandt andet tilknyttet grevskabet *Wedellsborg* som allodialgods,⁵ indgik *Rugaard* fra 1718 som en del af det fynske rytterdistrikt. Ryttergodset blev i århundredets midte afviklet, for *Rugaards* vedkommende ved auktioner på *Odense Slot* i november 1764. Herefter tilhørte gården en række skiftende ejere, der ikke forstod at

Rugaards trefløjede hovedbygning set fra syd, relativt beskeden opført i grundmur og bindingsværk cirka 1764/66 af daværende ejer, stiftamtmand Carl Juel (1706-1767). Malet af Niels Ringe (1791-1854) cirka 1840. Foto: Nationalmuseet.

drive gården på hverken profitabel eller rationel vis, hvilket medførte bortsalg af det indtil da komplette fæstegods. Desuden blev hovedgårdens skove forhugget og ødelagt, og en del af hovedgårdsjorden blev endda udparcelleret.⁶ Det var denne ret afpillede hovedgård, som Simon Andersen Amager sammen med svigerfaren valgte at købe i 1780/81.

Erhvervelse af Rugaard og tilkøb af ejendomme

Det var ejeren siden 1773, Odense-købmanden Henning Ulrich Nees (1721-1787), der udstykkede hovedgårdsjorden og ad to omgange solgte tilstedelen deraf til Simon Amager og Erik Jørgensen.

Først ved købekontrakt af 20. januar 1780 (skøde den 16. juni 1781), hvor de købte fire jordlodder for 1.298 rigsdaler og 5 mark.⁷ Dernæst selve hovedgården ved kontrakt af samme dato (skøde den 17. december 1781), omfattende *Rugaard*, skov samt *Rugaards* Mølle. I alt købesum på 10.611 rigsdaler, 5 mark og 14 skilling samt overtagelse af en prioritet på 2.388 rigsdaler og 2 skilling.⁸ Der skulle dog gå en del år, før de nye købere tog ophold på hovedgården, idet svigerfaren forblev på sin gård i Padesø, som var nabo til *Rugaard*, og den 28-årige Simon tilsyneladende foretrak at bo på fødegården i Amager sammen med sin nystiftede familie.

De to købere havde et kapitalbehov på omtrent 8.400 rigsdaler for at kunne gennemføre handlerne, og det var et niveau, der klart lå over bønderens normale formåen. Erik Jørgensen må have været en nødvendig partner for svigersønnens køb, og knap tre år efter, ved skøde af den 11. december 1784, overdrog han sin del af *Rugaard* til Simon. Dette skete i for-

bindelse med en mundtlig arveoverenskomst mellem Erik Jørgensen og dennes børn, ved hvilken lejlighed Simon overtog den halve *Rugaard* til en reduceret pris, hvilket så kan antages at modsvare hustruens arvelod.⁹ Få år efter, ved formueskatteansættelsen i 1789, havde Simon en selvangivet formue på 5.000 rigsdaler, hvilket nogenlunde modsvarede niveauet ved købet af *Rugaard*. At det særligt er hustruens slægt, der var formuende bønder, bekræftes af, at svogeren Anders Eriksen samme år – i øvrigt boende i Amager – svarede skat af en formue på 1.400 rigsdaler.¹⁰

Resten af sit liv brugte Simon Amager på at komplettere og forbedre *Rugaard*. Det var den lokale verden, der havde hans interesse, og han bestred ingen offentlige hverv af betydning. Tidens iagttagere karakteriserede ham som havende et øje på hver finger i forhold til gårdens drift og udviklingsmuligheder, og han var stede på farten, enten til fods eller ridende rundt på en lille gul hoppe, når han skulle til sine gøremål.¹¹ Simon Amager havde ikke overraskende også en interesse i hesteopdræt, og eksempelvis modtog han i 1791 præmie for amtets bedste hingst.¹²

I årenes løb lykkedes det ham at erhverve mange arealer bortsolgt af hovedgårdens takst samt en række andre bøndergårde og huse. Undertiden sammen med en midlertidig kompagnon, som så ret hurtigt efter blev købt ud.

I 1794 købte han den anden halvdel af Mørkebøgehus Kro og fik kongelig bevilling på værtshushold, dog alene til ølbrygning og udelukkende for vejfarende, ikke for sognets almue. Desuden ombyggede han i 1816-17 vandmøllen og lod i 1822 opføre udhuse samt en hestemølle.

Table: Tilkøb efter erhvervelsen af Rugaard

År	Hartkorn (ager/eng)	Hartkorn (skov)	Ejendom
1787	0.1.0.0.		Tranemosehus (1), Veflinge Sogn.
1790	7.0.2.0.		Venteløkkegård, Veflinge Sogn.
1791	0.5.0.2.	1.0.0.0.	Halvdelen af: seks lodder agerjord og skov, Veflinge Sogn. Løkke med to lodder ved Venteløkkegård, hvorpå er opført Mørkebøgehus Kro (senere: Mørkenborg Kro), samt en række skovlodder.
1794	0.5.0.2.	1.0.0.0.	Tranemosehus (2), Veflinge Sogn, samt halvdelen af ovennævnte (1791).
1797	0.4.2.0.		En løkke, Veflinge Sogn.
1799	1.1.0.2.	0.1.0.2,5.	Kongslev, Veflinge Sogn.
1801	3.5.0.2.		To løkker, en eng samt et hus, Veflinge Sogn.
1803	0.4.0.0.	0.1.0.0.	Skovløkke, Veflinge Sogn.
1807	4.2.3.1.1/22	2.2.1.2.1/6	Morudskov, Vigerslev Sogn, købt af grevskabet Gyldensteen.
1816	7.4.1.0.	0.2.3.2.	Lykkegaard, Hårslev Sogn.
18--	10.4.3.1.	0.7.0.2.	Rønnemosegård, Hårslev Sogn.

Alle disse tilkøb betød, at Simon Amager fik tilbagekøbt meget af den frasolgte hovedgårdsjord. I 1792 viste en af ham foranlediget opmåling, at han rådede over 342 tønder land af hovedgårdsjorden, og i forbindelse med opmålingen omkring 1810, til brug for den nye matrikulering, var hovedgårdens areal vokset til 407 tønder land.¹³ I sin sene ejertid havde Simon Amager dermed tilbagekøbt størstedelen af den splittede hovedgård. Den nye matrikel ansatte ejendommen til hartkorn 33.1.0.0. samt skov 4.1.0.2, og *Rugaard* som hovedgård betragtet var dermed på niveau med andre herregårde.

Så sent som i 1835 opgjorde Simon Amager sit bo og skiftede med børnene, der alle var godt i vej. Bendt Simonsen, der allerede var bestyrer af *Rugaard*, overtog ejendommen. Den ældste søn, Anders Simonsen, havde forinden overtaget *Rønnemosegård*, og en svigersøn må være hjulpet til sin gård i Padesø. Datteren Karen, gift med pastor Knudsen i Allesø, modtog sin arv i kontanter. *Rugaard* med besætning, bygninger og møller var vurderet til 37.315 rigsbankdaler, og det næststørste aktiv, Mørkenborg Kro, til 10.000 rigsbankdaler, mens Simon Amagers samlede formue løb op i 62.315 rigsbankdaler.¹⁴

Simon Amagers signet fra 1803 indeholder et centralt "A" omgivet af dekorative elementer. Med årene blev hans underskrift mere skrivevant. Tidligere, for eksempel i 1787, ses en utrænnet hånd med tilhørende signet, der uden nogen ornamentik indeholdt initialerne S.A.S. Foto: Mogens Kragsig Jensen.

Omgangskreds og status

Det må antages, at Simon Amager ikke har haft nogen særlig social omgang af betydning ud over en

snæver kreds af venner og naboer.¹⁵ Særligt efter hustruens død i 1822 og sønnens ægteskab i 1826 må det sociale initiativ derfor være gået over til den unge

generation. De nærmeste adelige naboer på *Erholm* og *Langesø* har givet ikke anset *Rugaards* ejer som ligeværdig, og det var da også i det næste, lavere, lag blandt herregårdenes forvaltere, at familien på *Rugaard* havde deres sociale omgang i Simon Amagers senere år. Undtagelsen er det nære venskab med naboen på *Elvedgaard*, professor Lauritz Schebye Vedel Simonsen (1780-1858), der, navnet til trods, ikke hørte til familien. Der var mellem de to ejere blandt andet en fælles interesse for deres gamle gårdes historie, og Simonsen udgav da også i 1843-44 et stort værk om *Rugaards* historie.¹⁶ Svigerdatteren Amalie¹⁷ eksemplificerer i sin dagbog det hyppige samkvem. På *Rugaard* modtog man for eksempel foræringer af historiebøger, og eksempelvis hentede Amalie i 1834 "nogle gamle dokumenter" på *Elvedgaard*. Hjælpen gik også den anden vej, og i 1842 fragtede Amalie 100 eksemplarer af Vedel Simonsens nytrykte bog om rigsråd Eske Brok til *Gammel Estrup*, antagelig fra bogtrykker Thomsen i Odense til *Elvedgaard*.

Da sognets præst, Jens Frederik Boesen (1765-1839), i 1830'erne forgæves forsøgte at få udgivet sin bog om pastoratets historie, tegnede Simon Amager sig for fem, og den øvrige familie for hele otte eksemplarer.¹⁸ Interessen for det nære har således også været til stede i en historisk dimension. Udadtill viste Simon Amager under krigen mod Storbritannien en patriotisk side. Således donerede han i 1808 egetræ til fire kanonrapporter,¹⁹ og året efter økonomiske bidrag til soldater.²⁰ Helt lokalt skænkede han i 1822 et orgel til Veflinge Kirke, uanset at kirken ikke tilhørte *Rugaard*.

Familien karakteriserer Simon Amager som en streng, men retfærdig, kristen med stor veneration for de ting, der var ham betroet.²¹ Svigerdatterens

Monument over "den Flittige og retskafne Olding" Simon Andersen Amager og hustru Kirsten Eriksdatter. Det centrale er mindet om hans 62-årige ejertid på *Rugaard*, æret med påne ord af svigerdatteren Amalie. Familien Simonsens markante gravsted med tre generationers ejere af *Rugaard* på Veflinge Kirkegård. Foto: Mogens Kragsig Jensen.

dagbog fulgte den gamle mand tæt i dennes sidste år. I sommeren 1834 styrtede han med sin hest i en kanal, hvilket han slap uskadt fra. Styrtet satte dog en stopper for at ride, og herefter fulgte efterhånden flere tegn på alderdommens skavanker.²² Simon Amager døde efter et par ugers forudgående sygdom den 5. februar 1842 på *Rugaard*, og han blev begravet den 14. februar i *Rugaards* gravsted uden for våbenhuset ved Veflinge Kirke. Begravelsesfølget anskueliggør ifølge Amalie Simonsens noter, at det hverken var en gængs godsejer eller en almindelig gårdmand, men en storbonde, der skulle følges til graven:

(13/2) ... Fader lagt i Kiste, som stod paa vide Skamlar med Girlander omkring med 6 Giridoner med Sølvlysestager paa ... for Hovedet var reist et Alter med Girlander og tvende 7 Qvarteer høie hvide Voxlys med smukke Plader.

(14/2) ... Smukt Vejr. Min gode Fader begravet og var der 28 Vogne i Følget, først gik 4 Karle med Lysene, som havde hvide Axelskijorter paa, for at bære Stagerne, derefter Ligvognen, Hestene overtrukket med sort Klæde, ved Siden gik Huusmændene, derefter kjørte jeg og Christian samt Pastor Knudsen, siden Pastor Boesen og Aagaard, Schmidt, Forvalter Ravens, Tybring, Forvalter Pade, Langesø, Forvalter Berg, Margaard, Kjøbmand Teisen, Forvalter Vamberg, Elvedgaard bar Liget fra Gaarden, ligeledes ind i Kirken. Pastor Boesen holdt Tale, kastede Jord paa Liget i Kirken med en Potasieskee og Strandsand. Derefter holt Pastor Knudsen en Tale. Var omtrent 160 Mennesker med til Begravelse.²³

Perspektiver

Som type var Simon Amager kun en afglans af tidens øvrige eksempler på ambitiøse og succesfulde bondesønner. På Fyn mindede han om husmandssønnen Elias Jørgensen Møller (1761-1846) til *Østrupgaard*, der dog kunne krone sin karriere med oprettelsen af et stamhus. Brødrene Mikkelsen på Langeland (*Skovsgaard*), brødrene Tang i Vestjylland (*Nørre Vosborg*) og brødrene Kjeldsen i Himmerland (*Lerkenfeld*), alle bondefødt, var lignende succesfortællinger i tiden,

Jægermester Christian Simonsen (1828-1889), sønnesøn af Simon Amager, lod den gamle hovedbygning nedbryde og opførte på dens fundament i 1873/74 ved arkitekt Knud Christian Borring (1838-1915) en mere imponerende hovedbygning i nyrenæssance. Her fotograferet kort efter opførelsen med familien Simonsen på hovedtrappen. Foto: Hans Christian Brøns cirka 1874. Foto: Odense Stadsarkiv.

men dette fynske eksempel på *Rugaard* havde i den sammenligning slet ikke samme godstygde.

Simon Andersen Amager havde tilsyneladende ikke udtalte sociale ambitioner, for det var interessen for det praktiske landbrug, der prægede hans lange ejertid. Han arbejdede til stadighed på at samle den splittede hovedgårdsjord og øvrige arealer, der muliggjorde en god arrondering. Dette arbejde blev han berømmet for både før og også længe efter sin død, såvel af familien, som lokale og fremmede i besøg.²⁴

Han vedblev til sin dødsdag at være den formelle arvefæster af fødegården i Amager, for den ville han,

trods opfordringer, ikke give fra sig. Foruden den søn, der overtog *Rugaard*, kom de øvrige børn godt i vej i det lokale gårdejer miljø, og kun en datter, der blev gift med en af egnens præster, kan siges at have taget et ret beskedent socialt – men ikke økonomisk – avancement. Det blev til tre generationer af slægten på *Rugaard*, med sønnesønnen Christian Simonsen, der med sin ret beskedne titel af jægermester i sine senere år som den eneste hævdede slægten formelt. Simon Amagers bestræbelser gjorde heller ikke, at han blev en del af den snævre kreds af fynske godsejere, men derimod kan han have virket som eksempel for andre entreprenante bønder.

Noter:

- 1 Hartkorn: 9 tønder, 4 skæpper, 2 fjerdingkar, 2 album. Hartkorn var værdiansættelse af jordens bonitet, det vil sige ydelse.
- 2 Kirsten Eriksdatter, født 12. februar 1752 i Store Padesø, Haarslev Sogn, død 25. september 1822 på *Rugaard*, datter af Erik Jørgensen og Karen Andersdatter, gift 12. juli 1776 i Haarslev Kirke med Simon Andersen Amager.
- 3 Hartkorn: 2 tønder, 3 skæpper, 3 fjerdingkar, 1 album.
- 4 Hofman-Bang 1843, s. 222, 344.
- 5 Allodialgods: Fri ejendom underlagt personligt ejerskab, i modsætning til en bundet ejendom, i dette tilfælde grevskabet *Wedellsborg*.
- 6 Boesen 1831, s. 245.
- 7 Fire jordlodder: hartkorn: 2.0.1.1., skovskyl 0.1.2.0.
- 8 Rigsarkivet Odense. B.062. 2/1 Rugaard Godsarkiv. Adkomster og skoder. Hartkorn: *Rugaard* 17.3.0.1., skov 3.3.3.2,5, samt *Rugaards* Mølle, mølleskyl 3.0.0.0.
- 9 Rigsarkivet Odense. B.062. 2/1 Rugaard Godsarkiv. Adkomster og skoder.
- 10 Rigsarkivet København. Rtk. 461.109.
- 11 Friis 1958, s. 18; Rørdam 1895, s. 235.
- 12 Literis Mando 1859, s. 446.
- 13 Syn og taksering 20.3.1792, lyst 27.3.1792 på Odense, Skovby, Lunde og Skam herreders ting; Matriklen 1844. Odense Amt, Skovby Herred.
- 14 Friis 1958, s. 17.
- 15 Friis 1958, s. 16.
- 16 Vedel Simonsen.
- 17 Amalie Simonsen, født Evertz, født 28. september 1797 i Assens, død 9. april 1868 på *Rugaard*, gift 18. november 1826 med Bendt Simonsen, født 29. august 1797 på *Rugaard*, død 18. maj 1843 samme sted.
- 18 Rigsarkivet Odense. B.062. Rugaard Godsarkiv. 1834-82 Private papirer.

- 19 Rapert: Underdel af træ, hvorpå en kanon ligger.
- 20 Fyens Stiftstidende, 4. marts 1808 og Den til Forsendelse [...] Danske Statstidende, 17. februar 1809.
- 21 Friis 1958, s. 12.
- 22 Rigsarkivet Odense. B.062. 1834-82 Private papirer.
- 23 Her citeret efter Friis 1958, s. 75.
- 24 Boesen 1831, s. 246; Literis Mando 1859, s. 641; Rørdam 1895, s. 235; Peder Rørdams besøg på *Rugaard* 14. juni 1864; Friis 1958, s. 7-9.

Litteratur:

Friis, Jørgen: *Slægten Simonsen fra Rugaard*, 1958.
Hofman-Bang, Jacob Aall: *Odense Amt. Beskrevet efter Opfordring af det Kgl. Landhusholdnings-Selskab*, 1843.
Literis Mando [pseudonym for Clausen, Søren Harries]: *Bogense Byes og Skovby Herreds Topographi og Historie fra Sagntiden til Nutiden*, 1859.
Ludvigsen, Susanne: *Maleren Dankvart Dreyer*, bind 1 og 2, 2008.
Rørdam, Peder: *Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling fra 1856 til 1883*, Udg. af H.F. Rørdam, 1895.
Vedel Simonsen, L.S.: *Bidrag til den fyenske Kongeborg Rugaards, dens Læns og dens Lænsmands Historie*, 1843-1844.

Utrykte kilder:

Det Kongelige Bibliotek. Ny Kgl. S. 3188.40. J.F. Boesen: Vigerslev og Veflinge Sogne. 1831.
Rigsarkivet København. Rtk. 461.109. Ekstraskattekommissionen i Kbh. 1789. Regnskab for formueskatten for købstæder og amter. Odense og Rugårds Amter 1.
Rigsarkivet Odense. B.062. Rugaard Godsarkiv. 2/1 Adkomster og skoder.
Rigsarkivet Odense. B.062. Rugaard Godsarkiv. 1834-82 Private papirer.